

Bence Lajos

Ötvenhat kihatása a szlovéniai magyar sajtóra és a magyar-jugoszláv viszony alakulására

Bevezető megjegyzések

Az ötvenhatos magyar forradalom híre napok alatt bejárta a világot. Nyugaton a második világháborút követő hidegháborús időszak is hozzásegített ahhoz, hogy az elektronikus média gyors fejlődésnek induljon, s elsőrendű propagandaeszközként lépjen elő. A rövid, de mozgalmas és óráról-órára változó 10-12 nap történéseiről ily módon „naprakész” és hiteles képet kaphatott a világ közvéleménye. A forradalom leverése után pedig a menekültáradat elindulásával újabb és újabb részletek kerültek felszínre a szemtanúk és a forradalom résztvevőinek hiteles tanúságtevése jóvoltából. A később részrehajlással, alantas antipropagandával és hírveréssel megvádolt nyugati rádióknak (Szabad Európa, Amerika Hangja) nagy szerepe volt a menekültek letelepítésében, családjuk és hozzátartozóik Nyugatra juttatásában.

A rádiózás kezdetét jelentő időszakban a Muravidékhez legközelebb eső Mariborban is magyar nyelvű tájékoztatók, felhívások és tanácsok hangzottak el az 56-os menekültek részére arra vonatkozóan, hogyan lehet legálisan, ha úgy tetszik, jugoszláv segítséggel elhagyni az ország területét, továbbá milyen lehetőségeket kínál fel a menekültek fogadására az állam. (Kezdetben ugyanis arról volt szó, hogy a menekülteket visszaszolgáltatják a magyar hatóságoknak.)

E rövid bevezető után azt vizsgáljuk, milyen szerepe volt a hiteles magyarországi eseményeknek, a Nagy Imre-ügyet követően, a két ország között feszültté váló viszony alakulásában.

Másrészt a helyi, muravidéki magyar sajtó létrehozása és a helyi szlovén sajtóban megjelent cikkek milyen hatást gyakoroltak a szlovéniai magyar sajtó elindítására. A szerző meg van győződve arról, hogy az 56-os események tájékoztató-propaganda cikksorozata nagyban hozzájárult a ködoszlatáshoz a forradalom megítélésével kapcsolatban, de a magyar-jugoszláv viszonyban a Tájékoztatói Iroda által szitott feszültségek nem csökkentek, talán még nőttek is. E sorok írója arról is meg van győződve, hogy a hatvanas években gyenge személyi és anyagi feltételek között sínylődő, az egy-másfél főt foglalkoztató, az állami központi és regionális sajtó már megjelentetett cikkeinek fordításából „élő” Népújság, mely a folyamatos megjelenés követelményének is alig-alig tudott eleget tenni, nem indulhatott volna el a hetvenes években az 1956 kapcsán megjelenő, „ideológiai” megalapozásnak számító előtörténeti fejezet nélkül.

A szlovéniai magyar tájékoztatás kezdetei és az 56-os forradalom

Érdekeségként jegyezhető meg, hogy a két ország pártvezetése közötti, barátinak nem mondható viszony miatt, a Muraszombaton megjelenő *Pomurski Vestnik* (Muravidéki Híradó) magyar mellékletében az októberi események előtt magyarországi vonatkozású cikkek, hírtértékű információk alig jelentek meg. A szocialista szövetség (teljes nevén, a Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége) által jegyzett hetilap magyar nyelvű mellékletében az 1956-os évtől négy oldalon közölt aktuális híreket, beszámolókat, tudósításokat a külföldi és a helyi eseményekről. A melléklet első száma, amely 1956. január 19-én jelent meg, a *Vezércikk helyett* című beköszöntőben a melléklet elindításának indokoltságát ekképpen foglalja össze: „A magyar nemzetiségű állampolgáraink túlnyomó része bebizonyította az elmúlt hét év folyamán, amikor a határ mentén nehéz volt az élet, hogy jó állampolgárai az új, szocialista Jugoszláviának. Mi sokszor nem tudtuk eléggé felbecsülni a hazafias öntudatukat, és nem ismertettük meg velük alaposan és időszerűen az új életet, a hazai és a világeseményeket” – írja Rogl Franc, népbizottsági elnök. A *Néhány szó az olvasóhoz!* cikkben pedig a szerkesztő biztatja az embereket, küldjenek tudósításokat, hiszen akkor él meg bármilyen sajtókezdeményezés, ha nemcsak a szerkesztőség cikkei szerepelnek benne, hanem az olvasóké is.

Egyik ilyennek számít a 1956. július 26-i *Magyarországon bekövetkezett a régóta várt esemény* főcímet alatt megjelenő, összefoglaló jellegű beszámoló Rákosi lemondásáról, Gerő Ernő első titkárrá való kinevezéséről szól. A lap *Vér Poznan utcáin* című szófukar közleménye a „külföldi és belföldi reakciót teszi felelőssé a történelemért”, akik „kétségbeesett lépésre szánták el magukat”, következképpen „elégedetlenséget és véres zavargást idéztek elő”. De „rosszul számoltak”, hiszen a lengyel reformok és az ország demokratizálása eddig is „jelentős haladást ért el”. A *Hol keresendők a poznan zavargások okai?* című lényegre törő cikk Edvard Ochab első titkár állásfoglalása, mely szerint „tévedés volna, ha a zavargás okait az imperialista ügynökök aktivitásában keresnék”. Ochab bizonyos önkritikát gyakorolva a 6 év elégedetlenségének okát a gazdaságpolitikában és a pártvezetés bizonyos hibás lépéseiben kereste, véleménye szerint nem tettek meg mindent a nehéz anyagi helyzetben lévő munkások és alkalmazottak „segélyezésére”. Tito és Hruscsov 56-os találkozája a két párt közötti jó viszony erősítésére tett első lépés, miközben a tagállamokban – elsősorban Lengyelor-

szágban és Magyarországon – egyre nőtt az elégedetlenség. Csak sejthetjük, hogy a „magán jellegű” jugoszláv-szovjet csúcson a szocializmus „állásáról”, a kommunista uralom fenntartásának lehetséges „módozatairól”, a lengyel és a magyar törekvésekről is szó esett. A melléklet *A Jugoszláv politika nem változott meg* címmel az első oldalon között hírösszefoglalót, melyben mindkét fél az ilyen jellegű megbeszélések fontosságát emeli ki, majd az újságírók kérdésére Rajk és társai rehabilitációja és újratemetése kapcsán a magyarországi viszonyokról megjegyzi: nagy jelentőséget kell tulajdonítani az MDP vezetősége lépéseinek, melyeket a közelmúlt hibáinak és tévedéseinek felszámolása terén tett. Az október 18-i számban *Hírek Magyarországról* rovatcím és *Soha többé...* alcím alatt több írás is napvilágot látott. Rajkék temetéséről, a magyar-jugoszláv gazdasági kapcsolatok erősödéséről, a szakszervezeti küldöttség és a MDP-küldöttség jugoszláviai látogatásáról. Tulajdonképpen a négy oldalon megjelenő melléklet utolsó oldala, egy rövid kishír kivételével, Magyarországról szól. A *Pomurski Vestnik* magyar melléklete ezt követően november 1-jei és 8-ai számában „post festa”-jellegű beszámolókat, híreket közöl a magyarországi forradalom és szabadságharc óráról-órara változó eseményeiről.

Az első hírek egy héttel a 23-ai események után

Az első hír az október 23-i eseményekről, a magyarországi forradalomról egy héttel később, november 1-jén jelent meg a *Pomurski Vestnik* hasábjain. A *világesemények porondjáról* főcím alatt *A kibontakozás felé* címmel közzétett, „vezércikkyszerű” írásban a forradalmi megmozdulást, aligha kétséges, hogy központi utasításra, még „kibontakozási lehetőségként” értékelte a cikk írója. A szovjet alakulatok segítségét a rend helyreállítására és a népfelkelést „fasiszta ellenforradalmi megmozdulásnak” minősítő Gerő Ernő-kormány reagálását, valamint az ügy „katonai ügyként” való kezelését túlzásnak tekinti. „A végsőig válságos és bonyolult helyzetben csak akkor tárult ki a kivezető út, amikor Nagy Imre kormánya ténylegesen hivatalba lépett, amikor a kormányprogramjában és nyilatkozatában napvilágot láttak a dolgozók lényeges követelése, és amikor már lehetetlen volt nem félreállítani az útból azokat a vezetőket, akik a gyászos Rákosi-korszakának bűneit tetézték az utóbbi hét bűneivel”. A cikk írója a Nagy Imre és Kádár János vezette állami- és pártvezetést garanciának tartja arra, hogy ők ketten „a magyar társadalom leghaladóbb erőinek tevéleges közreműködésével”, s ezen erőkre támaszkodva a helyzetet úrrá tudnak lenni. A negyedik oldalon a *Mi történt Magyarországon?* főcímmel az új magyar kormány megalakulásáról, az MDP október 28-án megtartott központi vezetőségi üléséről kiadott közleményről olvashatunk hosszabb írást, elítélve a 23-i és 24-i szovjet beavatkozást a rend visszaállítása érdekében. A lapoldalon található a Nagy Imre által a rádióban beolvasott kormánynyilatkozat, melyben a miniszterelnök kategorikusan elutasítja azokat a nézeteket és véleményeket, mely szerint az országban nem egy „hatalmas népmozgalom”, hanem ellenforradalom zajlik. Nagy szerint a megmozdulásokban „elemi erővel bontakozott ki egy nagy, egész népünket átfogó és egygyé forrasztó nemzeti demokratikus mozgalom”, mely célul tűzte ki, hogy „biztosítsa nemzeti függetlenségünket, önállóságunkat és szuverenitásunkat, kibontakoztassa társadalmi, gazdasági, politikai életünk demokratizmusát...”. Az oldal legalján egy szenzációéhes cikkben, az osztrák rádió jelentésére hivatkozva, Puskás Ferenc halálhírére kelti, mint az események egyik áldozatáét. A szófukar cikkecske nem felejt el megjegyezni, hogy Puskás a felkelők oldalán harcolt.

Az egy héttel később, november 8-án megjelenő szám már az időközben lezajlott forradalom eseményeiről számol be, némi csalódottsággal, elégedetlenséggel. A közben kirobbant szuezi válság miatt a politikai kitekintőnek is felfogható vezércikk már nem a magyar eseményekkel foglalkozik, hanem az angol-francia agressziót elítélő ENSZ határozat lényeges pontjait veszi számba. A címdalton megjelent tudósítás arról számol be, hogy „fegyveres magyar katonák jelentek meg hazánk területén”, mely egyedülálló esemény, hiszen a lenti laktanya híradós századának legénységéről beszél, akik több kamionnal lépték át Rédicson a magyar-jugoszláv határt.

„A kapott utasítások szerint ezeket a személyeket határőrségünk befogadta és lefegyverezte. Mindezeket a polgári és katonai személyeket befogadó-központokban helyezték el.” – áll a cikkben.

A negyedik oldalon a szuezi válság mellett a Magyarországi eseményeket elemzi a lap. A *Magyarországon tovább folyik a vér* című kommentárban Nagy Imre a varsói egyezmény felmondását, és a szovjet csapatok azonnali kivonulását követeli. „A magyar kormány az ország haladóirányú kibontakozása érdekében mást nem tehetett, minthogy felmondja a varsói szerződést, bejelentse az ország semlegességét a katonai tömbökkel szemben, és hogy az Egyesült Nemzetekhez forduljon.”- áll a szűkszavú cikkben. Ugyanebben az írásban – valószínű más hírforrásra hivatkozva - olvashatunk az „erősödő reakciós és antifasiszta erőknek” a fegyveres felkelésben való megjelenéséről. „A zűrzavar megszüntetése és a polgárháború elkerülése érdekében a Nagy Imre kormány... arra kényszerült, hogy a reakciós törekvéseknek is sorozatos engedelményeket tegyen” – olvasható félreérthetetlen céllal. A lap alsó felét a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulásáról szóló hír tölti ki, melynek miniszterelnöke, Kádár János élesen bírálja a Nagy Imre kormány gyengeségét, az ellenforradalmi erőkkel való lepaktálást, amelyek veszélyeztetni kezdték „a magyar szocializmus vívmányait, a nép államát, a munkások és a parasztek hatalmát és az ország létét.” A lapban

helyet kapott a Kádár-kormány 15 pontban megfogalmazott „programja” is. Ennek első pontja a nemzeti függetlenség és az ország szuverenitásának a biztosítása, a második a népi demokrácia rendszerének és a szocializmusnak megvédése minden agressziótól, voltak. A tárgyilagos tudósítás ezúttal sem maradt el, így a szlovéniai magyar lakosság saját lapjából nagy vonalakban értesülhetett a legfontosabb történésekről. Azt azonban csak sejtette, hogy a szovjet csapatok újbóli bevonulása a kommunista rend visszaállítását jelenti.

Az 56-os eseményekkel való foglalkozás azonban itt még nem ér véget, hiszen hátra van még annak „hazai” értékelése, melyet maga Tito elnök tett meg Pulában, a Kommunista Szövetség isztriai aktiváján. A beszédet teljes terjedelmében, 4 bővített oldalon a november 29-i számban olvashatták a muravidéki magyarok. A *szocializmus időszzerű kérdéseiről* című beszédben az 1948-as jugoszláv-szovjet konfliktus, a Hruscsovval való, közelmúltban sorra került találkozások mellett a lengyelországi és a magyarországi ügy is helyet kapott. Tito beszédében a lengyelországi helyzetet kedvezőbben ítéli meg, hiszen mint mondta, ott „Gomulka erőteljesen kezébe ragadta az ügyeket.” Mivel Lengyelországban nem jutottak lehetőséghez a reakciós erők, amelyek kétségtelenül léteznek, a szovjet beavatkozás elmaradásával az ország a demokratizálódás és a „teljes függetlenség” útjára léphet – volt a pártvezér és államfő véleménye.

A marsall cicerói kérdés formájában „válaszol” arra a kérdésre, hogy a Szovjetunióbeli utazását miért nem Magyarországon keresztül tette meg. A válasz: mert Rákosi országán keresztül nem akart utazni. Gerőről ugyanolyan rossz véleménye van a jugoszláv elnöknek, mint Rákosiról.

Az első szovjet beavatkozásért is Gerőt teszi felelőssé, aki csőcseléknek nevezte a százezres tüntető tömeget, s megsértette a magyar népet. „Végzetes hiba volt a szovjet katonaságot hívni, amíg tartottak a tüntetések” - fejt ki Tito. Ahogy súlyos hibának tartja azt is, hogy egy „másik ország” katonaságát vetették be saját népük megleckéztetésére. Persze Nagy Imre is sok mindenben bűnösnek ítéltetik, főleg ingadozását, a zűrzavarban mutatott határozatlanságát ítéli el Tito. Szerinte azonban fő bűne – s itt a hintapolitika nagymestere, a hithű kommunista ismét remekel –, hogy fegyverbe szólította a népet a szovjet hadsereg ellen és a nyugati imperialistákhoz fordult segítségért, s ezzel veszélybe sodorta a szocializmus vívmányait.

A fentiekből kifolyólag a második szovjet beavatkozást szinte szükségszerűnek tekinti, bár meakulpázva, hogy a jugoszláv vezetés sohasem támogatta azt, de végül is elfogadta, mint a szocializmusnak, mint legfőbb értéknek megőrzésének utolsó lehetőségét. Csak remélni szeretné, hogy a sztálinista erők is belátják, hogy ilyen módszerekkel nem lehet tovább élni, mert a szocializmust és az eszmét „borzalmas csapás érte”.

Van a magyar forradalomnak még egy kínos, jugoszláv szempontból igen ellentmondásos epilógusa, amely a szovjet-jugoszláv politikai viszony és a pártok kapcsolatára, valamint az ügy etikai voltára is ráirányítja a figyelmet. A magyar melléklet 8. oldalán nagybetűs cím (*Hol van Nagy Imre?*) figyelmeztet arra, hogy a jugoszláv követségen menedékjogot kapott Nagy Imrét és társait a szovjet hatalom, Kádárék egyetértésével elrabolta, s ismeretlen helyre szállították. Az incidensről, Nagy Imréék november 22-én történt letartóztatásáról a lap következő számában olvashatunk részletes beszámolót. A *Durva egyezménysegés* címmel megjelent oknyomozó jegyzet a jugoszláv kormány és a magyar forradalmi munkás-paraszt kormány között október 21-én aláírt egyezmény értelmében Kádárék biztosították Nagy Imre és társainak biztonságos hazatérését és mozgási szabadságát. Erre hagyatkozva 22-én úgy döntöttek, hogy elhagyják a nagykövetség épületét. A többi lényegében ismert.

A jugoszláv kormány jegyzékben tiltakozott a magyar és a szovjet félnél a történetek miatt, s kérték az egyezményben foglaltak megvalósítását. Mindhiába!

Aztán a magyar kormány részéről oly szertelen hazudozás indult el Kádárék részéről, amely példátlan a magyar történelemben.

Jellemző, hogy a jugoszlávok tiltakozó jegyzékéről Kádárék mélyen hallgattak. November 23-án hivatalos rádió-közleményben azt jelentették be, hogy az autóbusz utasai saját kérelmükre Romániába távoztak. (Érdekes. Miért nem Jugoszláviába? Ahonnan a menedékjogot kapták.) A későbbi, budapesti jelentések Nagy Imre és társainak ügyéről azt sugallták, hogy Nagy Imre és társai egy jugoszláv-szovjet összeesküvés folytán kerültek Romániába. Tehát nem Magyarország, hanem Jugoszlávia szegte meg az egyezményt. A harmadik variáns magától Kádártól származik, s a maga nemében a legaljasabb, jelesül arról szól, hogy Nagy Imréeket, „nehogy provokatív gyilkosság áldozatai legyenek”, személyi biztonságuk megőrzése érdekében nem szállították lakásukra. - Az ügy nem zárult le – írja a jegyzet írója. Részünkről azonban igen, hiszen a „nevesincs” újság 1957-ben a munkástanácsok fokozatos feloszlásának pillanatáig, valamint egy-két rövidebb cikkben foglalkozik a menekültek kapcsán Magyarországgal.

Kádár vezetői képességeiről Edvard Kardelj, a Szövetségi Végrehajtó Tanács alelnöke mondott elsőként lesújtó, s maig érvényes ítéletet. Kardelj a Nagy Imre és társaival kapcsolatos egyezménysegés ismeretében kifejtette: kétségbe vonja, hogy a Kádár-kormány az a szubjektív tényező, mely Magyarország belső társadalmi ellentmondásainak feloldásában „haladó módon közreműködhet”. A december 15-ig történetek arra engednek következtetni, hogy a „sztálinista elemek” visszatéréseivel a Kádár-kormány politikája nem képes megoldást hozni a magyarországi válságra – vallja az éleslátásáról ismert szlovén politikus. Kezdetét vette az „ellenforradalmi erőkkel való leszámolás”, a megtorlás, melynek folyamán több száz embert ítélték különböző, sokszor alaptalan vádakkal kötél általi halálra, közöttük gyerekek váltak a forra-

dalom mártírjaivá... 200 ezren hagyták el az országot. A Jugoszlávián át menekülők száma pedig 1957 januárjában elérte a 15 ezret. A lakosság élelemmel, szállással és meleg ruhával segítette a menekülteket, s közreműködtek abban is, hogy magyarok tovább utazhassanak Nyugatra. Mindenütt szimpátiával, nagy szolidaritással fogadták a „hősöket”. A Magyar Köztársaság a forradalom fél évszázados évfordulóján emléklapetteket adományozott a muravidéki magyaroknak és szlovéneknek a menekültek befogadásáért, elszállásolásáért és a velük való törődésért.

A „melléklet” 1957. évfolyama

Az 57-es évfolyam januári-februári számaiban a Szovjetunió által kezdeményezett (sok esetben kiprovokált), erősen sztálinista színezetű, az imperializmus elleni harc egyetlen ellenszereként emlegetett, a Szovjetunió által „vezetett” szocialista összefogás emlegetésével a Tájékoztatói Irodával való szakítás és a „láncoskútya” korszakból jól ismert vádak hangzottak el. A *Tiszta szocialista eszmecsere vagy elvtelen látszat-vita* című, a belgrádi Borbából átvett, a „magyar” Pomurski Vestnikben is megjelentetett elemző írásban olvassuk: „... valamennyi szóban forgó cikk éles támadást tartalmaz azok ellen az emberek ellen, akik állítólag „a sztálinizmus elleni harc örve alatt” és a „nemzeti kommunizmus jelszavával” gyengíteni kívánják a szocialista országok egységét (amelynek részeként természetesen Jugoszláviát is értik - a szerző) szét akarják zúzni táborukat, kárt akarnak okozni a proletariátus diktatúrájának, és végső fokon, a szubjektív kívánságoktól függetlenül, a szocializmust ki akarják szolgáltatni ellenségeiknek”. Ez volt a legfőbb bűne Nagy Imrének és körének, ezért kellett veszniük.

S még valami: gyakran elfelejtjük, hogy a „harmadik utas” megoldást tanulmányozó magyar kormány, amely október 22-én tért haza egyhetes jugoszláviai körútról, s melynek tagjai között ott találjuk Gerő Ernőt, Kádár Jánost és Hege-düs Andrást, hazatérésük előtt kifejtették, a jugoszláv minta szerint szeretnék a zsákutcába jutott társadalmi vezetési útját folytatni. Ez nyílt támadást, s a lengyelországi poznanai eseményeket is figyelembe véve, Moszkva elleni összehangolt fellépést jelentett, a birodalomhoz tartozó szövetség szétbomlasztását. Ezért kellett újra a két közeledő felet összeugrasztani, a jugoszláv-magyar viszonyt a Nagy Imre és társainak elrablásával a „holtpontra” juttatni, mellesleg a magyar demokrácia megvalósításának ügyét az újbóli bevonulással 89-ig, közel 3 és fél évtizedig kitolni.

TELEKOMUNIKACIJE Savica 56
1956. (Jugoszláv rádiókészülék '56-ból)